

Monika van Paemel. *De eerste steen*. Meulenhoff

Van sommige romans lijkt het wel of ze maar met een doel zijn geschreven: de lezer te imponeren, nee te verpletteren met het leed dat de schrijver in de wereld heeft aangetroffen. Zo'n roman is *De eerste steen* van Monika van Paemel. May, de hoofdpersoon van het boek, is een vrouw van in de veertig wier dochter zelfmoord heeft gepleegd. Dat lijkt me zo ongeveer het ergste wat ouders kan overkomen. Maar alsof dit nog niet genoeg is, laat Monika van Paemel haar May vergetelheid zoeken in Israël, waardoor de persoonlijke smart wordt verzaagd met de zes miljoen joodse nazi-slachtoffers en met het hopeloze conflict tussen Israeli's en Palestijnen. Het pistool dat de lezer op de borst krijgt geplaatst, verandert erdoor in een kanon. Men moet wel heel hardvochtig zijn om deze roman met droge ogen uit te lezen.

Toch werkt het zo niet. Op papier gelden nu eenmaal andere regels dan in de werkelijkheid. Niet het leed dat wordt beschreven bepaalt de emoties van de lezer, maar de beschrijving; het hoe is belangrijker dan het wat, al kunnen beide natuurlijk nooit van elkaar worden losgezien. Vooral wanneer het om zo'n precair onderwerp gaat als in deze roman, ligt het gevaar van *overkill* onmiddellijk op de loer.

Dat de tranen bij mij moeiteloos achterwege blijven heeft bijvoorbeeld alles te maken met het feit dat de personages zo nadrukkelijk het goede voorbeeld geven. Want ik heb zelden een boek gelezen waarin zo overvloedig wordt geweend als in *De eerste steen*. Bijna om de bladzijde is er wel iemand die zin heeft in „een potje huilen" of daadwerkelijk in snikken uitbarst. Waarom zou de lezer daar het zijne nog aan toevoegen?

De reactie die wordt verlangd is zo opzichtig voorgekookt, dat zij in de praktijk uitblijft. Op den duur leidt dat eerder tot irritatie dan tot mededogen. Hetzelfde geldt voor de nogal modieuze thematiek waarmee Monika van Paemel het zeer voorstelbare verdriet van haar hoofdpersoon heeft verbonden. In *De eerste steen* gaat het om het verlangen naar houvast in het leven, naar een thuis, een eigen plek op de aarde. Vandaar ongetwijfeld dat de roman voor een belangrijk deel in Israël is gesitueerd, maar de symboliek die aldus mogelijk wordt heeft ook iets zeer obligaats.

Van oudsher staat de joodse conditie voor het ontheemdzijn bij uitstek. In deze roman is dat niet anders. May is naar Israël gekomen omdat zij sinds de dood van haar kind het gevoel heeft „geen vaste grond meer onder de voeten" te hebben, haar hart is „een migrant" geworden, tot „liefde" acht zij zich niet meer in staat, en door „woede" verteerd vraagt zij zich af waar haar thuis is. In Jeruzalem, waar zij in het souterrain van haar vriendin Hagar logeert, merkt zij echter dat het voor ontheemden nog niet mee valt zich ergens geborgen te voelen. Hagar is dan wel thuis in Jeruzalem, maar het tragische verleden heeft zij niet weten af te schudden. Vol wrok en verongelijkheid verdoet zij haar leven in een „relaxfauteuil", in elk opzicht een vleesgeworden slachtoffer, terwijl haar landgenoten buiten onder de Palestijnen nieuwe slachtoffers maken.

Hoe het precies zit met Mays relatie tot Israel is mij overigens niet helemaal duidelijk geworden. Er zijn passages waaruit je zou kunnen afleiden dat zij zelf ook van joodse afkomst is, elders wordt gesuggereerd dat haar vader tijdens de Tweede

Wereldoorlog juist aan het oostfront heeft gevochten. Die onduidelijkheid is het gevolg van de manier waarop Monika van Paemel haar roman heeft geschreven. Het verhaal wordt merendeels vanuit Mays gezichtspunt verteld, met als gevolg een onoverzichtelijke stroom van voornamen, waarvan pas op den duur doordringt of ze thuishoren bij vader, moeder, grootmoeder, tante, echtgenoot of een van de vele vriendinnen van Hagar met wie May in het souterrain kennismakt.

Mays voorgeschiedenis komt daardoor in de schemering te liggen, wat onderstreept dat het Van Paemel in de eerste plaats om haar verdriet is te doen geweest. De verwarrende manier van vertellen demonstreert als het ware Mays gemoedstoestand. De anderen, zoals haar grootmoeder Poldine wier zegswijzen en *bon mots* aan de lopende band worden geciteerd, passeren de revue in het malende brein, zonder veel eigen gezicht en karakter aan te nemen.

Het minst is dat nog het geval met Hagar en met de vriendinnen die zich elke dag in haar souterrain verzamelen. Dit curieuze gezelschap wordt uitgebreid beschreven. „Een post-freudiaanse roddelclub”, noemt May hen ergens, in een zeldzaam, maar naar mijn idee zeer terecht moment van distantie. Want wat kunnen deze dames klagen en zeuren. Men moet wel een groot vrouwenliefhebber zijn om hun bladzijdenlange geweeklaag over borsten, mannen en kinderen monter te doorstaan. May, die met Hagar zelfs een lesbische relatie onderhoudt, is blijkbaar zo'n liefhebber en Monika van Paemel vermoedelijk niet minder, want van enig verschil tussen haar blik en die van de hoofdpersoon valt niet veel te merken.

De schrijfster heeft de lezer vooraf gewaarschuwd: „Alles wat hier staat geschreven is toevallig maar noodzakelijk”. Ik geloof het graag. Jammer genoeg gaat het om een noodzaak die zich voor het overgrote deel aan mijn gezichtsveld heeft onttrokken. Blijft over het toeval, dat de vorm aanneemt van een berg ellende die tamelijk lukraak op elkaar is gestapeld en waarover wordt verteld in volstrekt humorloze zinnen en alinea's als bijvoorbeeld deze:

„Hagar begint onverwacht te huilen, luid en weerloos, als een kind dat een onverdiende klap heeft gekregen. Onwillig streelt May haar over de rug. 'Waarom ben je zo hard?' snikt Hagar. May weet dat ze boete zal moeten doen om dit weer goed te maken, maar ze trilt van woede”.

In het laatste deel van de roman lijkt er alsnog enige beweging in het verhaal te komen, wanneer May terugkeert naar Vlaanderen waar zij zich een tijdlang verschanst in haar oude huis. Erg lang duurt het verblijf niet. Storm en overstroming en het bezoek aan de deur van een evidente krankzinnige drijven haar opnieuw naar Israël, waar zij onder meer een bezoek brengt aan Bethlehem en Jad Wasjeem. Op de plaats van de kribbe ziet zij een ster met in het midden een zeer symbolisch gat „waaruit alles is voortgekomen en waarin alles zal verdwijnen”. De confrontatie met het monument voor de joodse oorlogsslachtoffers ontlokt haar een even onbedwingbare als begrijpelijke tranenvloed. Maar het spijt me, na al het voorafgaande kan ik er niet meer van opkijken.

Misschien brengt deze roman inderdaad niets anders aan het licht dan mijn hardvochtigheid. Misschien ben ik alleen maar allergisch voor dit soort verpletterende ernst. Laten we het erop houden dat Monika van Paemel in *De eerste steen* hoog spel

heeft gespeeld. Het is alles of niets: of je bent diep geroerd en leest het boek in tranen uit of je smijt het al na een paar bladzijden geërgerd in de hoek. Dat laatste heb ik uit plichtsbesef nagelaten, maar zoals men intussen wel zal hebben begrepen, niet zonder moeite.

(de Volkskrant, 27-3-1992)